

Arkeologlar, tarihi eserlerin "serbest alım-satımını" istemiyor, antikacılar ise "liberalizasyon"dan yana

Arkiler, antikaklere karşı

Arkeologlar Türkiye'nin tarihi mirası hızla yok oluyor. Serbest alım satım, eser kaçakçılığını hızlandırabilecek. Bakanlık, eser satın almaya verdiği paranın onda birini bilimsel kazılara verse hem tarihi eser sayısı hem de bilgi artar. Bakanlığın eser satın alması olumlu bir gelişme, ancak ağırlık buna değil kazılara maddi desteğe verilmeli.

CEM HAMULOĞLU
ASLI KAYABAL

"Uygurliklar ülkesi Anadolu": nun kültür mirası ne olacak? Yağmalanan yağmalanmış, ama bu topraklarda hâlâ zengin "hazinelere" yattıyor. Yeni bulunan ve bulunacak tarihi eserler "serbestçe satılın mı satılmasın mı?" Bu konuda antikacılarla arkeolog ve sanat tarihçileri arasında heyecanlı bir "savaş" sürüyor. Çünkü taşınabilir tarih ve kültür varlıklarının alım-satımının Türkiye'de serbest bırakılıp bırakılmaması konusunda bu iki grup farklı görüşlere sahip.

Antikacılar 1-0 galip

Önceki yıl çıkartılan ve "etnografik" nitelikli eserlerin alım-satımını serbest bırakan yönetmelik, arkeologlar tarafından "antikacıların zaferi" olarak değerlendiriliyor. Çünkü belirsiz bir tanımla "etnografik" genellemesi yapılan ve artık sanat tarihi objesi sayılması gereken kültür varlıklarının alım-satımının serbest bırakılmasını sağlayan yönetmelik, "arkeolojik" nitelikli eserlerin de "libere edilmesi" yolunda önemli bir adım olarak yorumlanıyor. İşte bu yüzden tüm kültür varlıklarının Türkiye içinde serbestçe alınıp satılmasının sık sık gündeme getirilmesi, arkeoloji ve sanat tarihi çevrelerinde kaygı yaratıyor.

28 Mayıs - 1 Haziran tarihleri arasında Ankara'da yapılan "12. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu", bilimsel sonuçlarının yanı sıra bu açıdan da önemli mesajlar içerdi. Çünkü Anadolu'da bilimsel çalışma yapan yerli-yabancı 91 arkeolog ve sanat tarihçi, bu kaygıyı özetleyen bir bildirinin altına imza atarak Başbakan Yıldırım Akbulut ve Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek'e gönderdi. Bildiride açıkça ifade edilmese de Kültür Bakanlığının son aylarda yurtiçi ve yurtdışındaki müzayedelere katılarak yaptığı alımlarla kültür varlıklarını "meta" olarak algılaması da eleştirildi.

Görüşlerini aldığımız arkeolog ve sanat tarihçileri, müzayedelerde milyarlar harcayan bakanlığın, Anadolu'daki bilimsel kazılara yeterli ödeneği vermediğini öne sür-

rüyor. Yurtdışında müzayedelere TC olarak katılarak eser satın almanın, "tavır" olarak olumlu mesajlar içerdiği genel kabul görüyor. Ama işin bir de Türkiye'deki cephesi bulunuyor. Çünkü arkeologlar parasızlıktan yakınıyor. İÜ Edebiyat Fakültesi Prehistoriya Anabilim Dalı öğretim üyesi Doç. Dr. Mehmet Özdoğan, bakanlığın eser satın almasının antikacılıkla koleksiyonculuğu teşvik ettiğini öne sürerek şunları söylüyor:

"Türkiye'nin tarih mirası hızla

yok oluyor. Bunu önlemenin çaresi ise bilimsel kazıların mümkün olduğu kadar artırılması. Bakanlık eser satın alacağına kazılara para versin. Türkiye'de eser satın almaya verilen paranın onda biri bilimsel kazılara verilse, herhalde alınanlardan çok daha fazla eser artı bilgi çıkar. Bakanlığın eser satın alması bir yerde antikacılığın ve koleksiyonculuğun teşvik oluyordur."

Ord. Prof. Dr. Ekrem Akurgal ise, Kültür Bakanlığının yurtdışındaki müzayedelere katılarak eser satın almasını "çok güzel" bularak şunları söylüyor:

Antikacılar Arkeolojik eserlerin yurtiçinde alım-satımını eser kaçakçılığını önleyebilecektir. Satışlar ve müzayedeler müze denetiminde olduğu için bütün eserler ortaya çıkacaktır. Özellikle yurtdışına çıkış daha sıkı kontrol edilmeli. Serbest satışa geçiş belki kademeli olarak uygulansa daha iyi olur. Koleksiyonculuk kolaylaştırılmalı.

şındaki müzayedelere katılarak eser satın almasını "çok güzel" bularak şunları söylüyor:

"Kazılara daha fazla para verilmesi lazım. Paralar artırıldığı halde yine de yetmiyor. İmkânların aranması doğru olur. Yurtdışında müzayedelere katılarak eski eserlerin alınması çok güzel. Ama 'kaçak kazılarla bulunan ve yurtdışına kaçırılan eserleri milyarla alacağımıza, biz daha fazla hafriyat yapalım' düşüncesine de katılıyorum. Kazılara iyi para veriliyor. Ama yeterli değil. Daha fazla

la para verilirse bu önlenmiş olur."

Antikacı Raffi Portakal, konu ile ilgili ayrıntılı bilgi sahibi olmadığını belirterek, "Koleksiyonculuğu teşvik etmek lazım. Alınlar, sergilesinler. Ama bunun için nasıl bir düzenleme gerekir bilemiyorum" derken, Troy Antik yetkilileri şu değerlendirmeyi yapıyor:

"Bu, 3-5 yıl önceye kadar çok başıboş bir şekilde bırakılmış bir konuydu. Bütün sert tedbirlere rağmen pek çok arkeolojik eser yurtdışına kaçırılıyordu. UNES-

CO programı içerisinde bu biraz kontrol altına alındı. Yani yabancı müzeler artık her önüne gelenden arkeolojik objeleri satın alamıyorlar. Veya biraz çekinerek satın alıyorlar. Bu bakımdan kısmen de olsa bir kontrol sağlandı. Ama arkeolojik objeler hâlâ çeşitli yollarla yurtdışına giderek muhtelif yerlerde satılıyorlar. Ben tamamen bir serbestiden yana değilim. Bunun için biraz erken diye düşünüyorum. Bizim yurtdışında kültürel bilincimizin biraz daha artması lazım. Bunların değerlerini biraz daha anlamamız lazım. Ondan sonra kademe kademe serbestisi yoluna gidilmesi lazım. Ama yurtdışına çıkartılmadıkça, yurtdışında alım satımında bir sakınca görmüyorum şahsen. Ama yurtdışına çıkartılması da çok muhtemel. Bunun tedbirlerini hakikaten çok ciddi olarak almak lazım. Yurtdışında polisiye kontrolden çok müzeler daha fazla para ödemeli ben- ce. 'Getirilen eserlere el koyar' imajını da kaldırması lazım. Çünkü müzeler hiç para vermiyor şeklinde yanlış bir düşünce var. Bakanlık geçenlerde yapılan müzayedede sıradan bir tombaka dünyanın parasını ödedi. Hakikaten değeri olan arkeolojik bir esere bu paralar ödenebilir gayet rahatlıkla."

'Arkeolojik nitelikli eserlerin alım satımının serbest bırakılması eski eser kaçakçılığını önleyecektir' görüşünü savunan Antik A.Ş. yöneticisi Turgay Artam ise konuyla ilgili şunları söylüyor:

"Her şeyin ortaya çıkmış olması, arkeolojik eserler satan mağazaların açılmış olması, bunların müzayedelerde satışa sunulması, satışlar müze denetiminde olacağı için etnografik eser satışında da antikacılar müze denetiminde, aynı şekilde arkeolojik eserler için de böyle bir şey söz konusu olduğunda bütün eserler ortaya çıkmış olacak. En azından devlet ne olup ne bittiğini öğrenmiş olacak. Koleksiyonculuğu kolaylaştırmak gerekiyor. Arkeolojik eser koleksiyoncusu olabilmemiz için önce kaçakçı olmanız gerekiyor. Eğer birkaç eser bulabilirseniz, ondan sonra size koleksiyoncu belgesi veriliyor. Bu değiştirilmeli. Destek verilmeli ki eserler daha çok bizde kalsın."



ARKEOLOGLAR KAYGILI — Arkeologlar bin bir zorlukla çıkarılan tarihi eserlerin yağmalanmasına karşı çıkıyorlar.

ARKEOLOGLARDAN KÜLTÜR BAKANLIĞI'NA AÇIK MEKTUP

'Tarihi eser ticari meta değildir'

Haber Merkezi — Ankara'da yapılan 12. Uluslararası Kazı Sempozyumu sırasında arkeologlar aşağıdaki bildiriye kaleme alarak Kültür Bakanlığı'na yolladılar:

T.C. Kültür Bakanlığı Yüksek Katına

ANKARA
Kendisini Türkiye'nin ulusal ve evrensel kültür tarihine adanmış olan biz arkeolog ve sanat tarihçileri, Kültür Bakanlığınca düzenlenen 12. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu nedeniyle teşekkürlerimizi sunmak istiyor, bu bağlamda aşağıdaki konular üzerinde durma gereğini duyuyoruz.

Süratle yok olan doğal çevremizi korumak ne kadar acil bir hale geldi ise "tarihi çevremizi" de korumak aynı derecede önem kazanmıştır. Bu nedenle gündeme gelmiş bulunan ortak kaygılarımızı belirtmek istiyoruz.

Sempozyumda Prof. Dr. Tahsin Özgüç'ün bilim kurumları adına yaptığı açık konuşması ve basın açıklamasındaki hususlara camiamız yürekten katılmaktadır.

Nitekim, dünyanın ortak malı olan kültür varlıkları hiçbir surette ticari meta değildirler ve bu kapsamda değerlendirilmemelidir. Çünkü bunlar, ancak bu topraklarda oluşmuş ve gelip geçmiş uygarlıkların doğal ve tarihi çevreleri, toplumsal yaşam biçimleri, sosyo-ekonomik ilişkileri, sanatla-

rı, inanç ve geleneklerini yansıtmaları ve bu belgesel nitelikleriyle değerlendirilmeleri koşulu ile dünyaya sunuldukları zaman gerçek anlam kazanırlar.

Oysa, ticaret metaı olarak algılandıkları takdirde, kültür varlıkları sözü edilen bütün bu değerlerden soyutlanır, esas anlamlarını yitirirler. Ayrıca kültür varlığı ticari bir yatırım metaı haline getirildiğinde, ekonominin arz ve talep kuralı çerçevesine girer, bu da definecilik, gizli kazı ve kaçakçılığı önleyeceğine teşvik ve tahrik eder, kontrol edilemez astronomik boyutlara ulaştırır, çoğu beklisiz olan ören yerleri talana uğrar.

Sağdan soldan ucuza toplanan ya da gizli kazılarla elde edilen eserlerin yurtdışına kaçırılması önlenemez, devlet bu işin peşinde koşmaya zorlanır. Böylelikle, dönülmesi imkânsız bir yola girilmiş ve kapatılması olanaksız bir yara açılmış olur. Eski eserlerin korunması, T.C. Anayasası uyarınca devletin görevi olup, bu görev Kültür Bakanlığına verilmiş olduğundan, söz konusu durum devleti içinden çıkılmaz bir yük altına sokar.

Kaçakçılığı önlemek için yapılacak iş, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü nezinde, Türkiye çapında ören yerlerini ve anıtları kontrol altında tutabilecek ve değerlendirebilecek tam teşkilatlı bölge kuruluşlarına gitmektir. Ancak, ören ve kazı yerlerinde yapılacak turistik düzenlemelerde, bu yerlerin masumiyetine halel getirmemek

için mutlaka bunlardan sorumlu kazı başkanları ile işbirliğine gidilmelidir.

Basın ve mediadan edindiğimiz izlenimlere göre sağıklaştırma iyi niyetle bu konuda yasal düzenlemeler yapıp, kültür varlıklarının alınıp satılmasının daha liberal hale getirilmesi büyük bir talana neden olduğundan, yerli ve yabancı tüm bilim dünyası büyük bir kaygıyla düşmüş bulunmaktadır.

Saygılarımızla

Ord. Prof. Ekrem Akurgal, Prof. Dr. Tahsin Özgüç, Prof. Dr. Nimet Özgüç, Prof. Dr. Rüçhan Ank, Prof. Dr. Oluş Ank, Prof. Dr. Hayat Erkanal, Prof. Dr. Tomris Bakır, Prof. Dr. Ramazan Özgan, Prof. Dr. Güven Bakır, Prof. Dr. Armağan Erkanal, Prof. Dr. Jale İnan, Prof. Dr. Mcheld Mellink, Prof. Dr. Klaus Tüchelt, Prof. Dr. Beyhan Karamağralı, Prof. Dr. Fahri Işık, Prof. Dr. Ümit Serdaroglu, Prof. Dr. Mehmet Öz-sait, Prof. Dr. Baki Ögün, Prof. Alain Davesne, Prof. Dr. Orhan Bingöl, Prof. Dr. Işın Yalçinka-ya, Prof. Dr. Berna Alpogut, Prof. Dr. Cengiz Güleç, Prof. Dr. Yıldız Ötügen, Prof. Dr. Oktay Aslanapa, Prof. Dr. Vedat İdil, Prof. Dr. Emel Geçkinli, Prof. Dr. Coşkun Özgünel, Prof. Dr. Metin Özbek, Prof. Dr. Elmar Schwertheim, Prof. Dr. Harald Hauptmann, Prof. Dr. Jürgen Borchhardt, Prof. Dr. Christian Le Roy, Prof. Dr. Manfred

Korfmann, Prof. Dr. Ufuk Esin, Prof. Dr. Müller Wiener, Prof. Dr. Michael Rosenberg, Prof. Dr. Wolf Koenigs, Prof. Dr. Nezahat Baydur, Prof. Dr. R. M. Harrisin, Prof. Dr. M. Ahunbay, Prof. Dr. Halet Çambel, Prof. Dr. Aymelek Özer, Prof. Dr. Mükerrrem Anadolu, Prof. Dr. Cevat Bayburtluoğlu, Prof. Peter İlan Kunaiholm, Dr. Nuşin Asgari, Dr. Anneliese Peschlow, Duran Mustafa Uz, Y. Doç. Dr. Aliye Öçtan, Dr. Cengiz Işık, İlknur Özgen, Y. Doç. Dr. Mehmet Tuncel, Doç. Dr. Recep Yıldırım, Doç. Dr. Ebru Parman, Araş. Gör. Kemalettin Köröglü, Ark. Aymelek Karasu, Sumerolog Veyssel Donbaz, Dr. Peter Neve, Doç. Dr. Şahende Demir, Bedri Yalman, Dr. Oğuz Polat, Araş. Gör. Dr. Zübeyde Çelik, Antropolog Gonca Ünal, Doç. Dr. Erksin Güleç, Prof. Dr. Cengiz Güleç, Y. Doç. Dr. Ahmet Tırpan, Sertaç Özbek, Handan Üstündağ, Hüseyin Ay, Antropolog Yılmaz Selim Erdal, Emine Ülgen, Araş. Gör. Ayhan Ersoy Doç. Dr. Alaaddin Çukur, Dr. Jacob Roonden-berg, Doç. Dr. Mehmet Özdoğan, Dr. Guillermo Algaza, Dr. Wolfgang Radt, Y. Doç. Dr. Mustafa Özbalkan, Dr. David French, Y. Doç. Dr. Zeynep Mercangil, Araş. Gör. Osman Uysal, Dr. San-car Ozaner, Doç. Dr. Ö. Özyiğit, Araş. Gör. Der-ya Yeleki, Mustafa Akpolat, Doç. Dr. Aslıhan Yener, Prof. Dr. İlhan Kayan, Araş. Gör. Vildan Sekmen, Doç. Dr. Ender Varinoğlu.

Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek, arkeologların eleştirilerine yanıt veriyor:

Kazı parası isteyen bana gelsin



Kültür Bakanı Zeybek Biz kazılara ayırdığımız paradan keserek eser satın alıyor değiliz. Esere ayırdığımız parayla kazıların ilgisi yok. Para bulamadığım için kazı yapamıyorum diyen gelsin.

Kültür Bakanlığının 1989 sonlarında gündüme dek yurtdışı ve yurtdışındaki müzayedelere girerek satın aldığı eserlerin sayısı 500'ü buluyor. İznik ve Kütahya çinilerinden Hitit tabletine, ferman ve Kuran'ı Kerimlerden el yazmaları ile minyatürlere dek uzanan çeşitli eserlere ödenen para ise 4,5 milyar liraya ulaşıyor. Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek, "Önce şunu açıklamak gerekiyor: Biz kazılara ayırdığımız paradan keserek eser satın alıyor değiliz. Eser alımlarına ayırdığımız parayla kazılara ayırdığımız paranın hiçbir ilgisi yok" diyor.

Zeybek, bu yıl kazılara 1,5 milyar lira ayırdıklarını açıklayarak "Bu iyi bir paradır. Geçen yıl ayrılan paranın tam iki katıdır" diyor. Türkiye'de 60'ı "kurtarma kazısı", Türk bilim adamları ile kurumlarınca sürdürülen 120 dolayında kazı projesi bulunuyor. "Arkeologlar, parasızlık nedeniyle kazıların aksamasından yakınıyor" görüşünü aktardığımızda ise Zeybek'in yanıtı şu oluyor:

"Parasızlıktan kazıların aksaması diye bir şey yok. 'Para bulamadığım için kazı yapamıyorum' diyen bana gelsin, bulayım. Bunu hiç kabul etmiyorum. Böyle bir

şey olmaz. Olduğu anda ben onlara döner sermayeden para buluyorum. Geçen sene bir iki defa yaptım bunu."

Türkiye'deki arkeolojik çalışmalarda sorunun "parasal" değil "bilimsel" olduğunu savunan Zeybek, şöyle sürdürüyor:

"Türkiye'de kazıların yeterli kadar yapılamayışı sadece ekonomik sebeplerle ilgili değil. Hatta şunu iddia ediyorum: Esas mesele ben- ce kadrolarda. Sorun yetişmiş kadroların, tecrübeli ilim adamlarının yeterli sayıda olmaması. Onlar olsa maddi sorunlar hiç problem değil."

Kazı yapmak da yetmiyor. Tabii kazı yapamaz, yapmamız lazım, ama sağlıklı kazı yapmamız lazım. Bilimsel kazı olması lazım. Çünkü vaktiyle yapılan kazılar olmuştur, hatta bilim adamları yapmıştır. Ama yanlış yapmıştır. Bu-

gün Truva kazılarının bile doğru yapıldı yapılmadığını bilmiyoruz. Neyi kazacağız, neyi ortaya çıkaracağız? Bunlara çok iyi karar verilmesi lazım. Bilim adamı olarak da yetmiyor. Tecrübeli olmak la- zım."

Kültür Bakanı Zeybek, yurtiçi ve yurtdışında düzenlenecek müzayedelerde bakanlığın eser alımını sürdürdüğünü açıklıyor. "Biz her şeyi alacağız demiyoruz. Öyle bir iddiamız yok" diyen Zeybek, "bakanlık tavn"ı şöyle anlatıyor: "Kanuni yollardan Türkiye dışına giden eserleri alacağız. Çünkü meseleler sadece zabta tedbirleri ile önlenemiyor. Türkiye'de eğer kültür varlıkları tüm dünyada olduğundan çok daha fazla ise dışarıda da bunlara talep bulunuyorsa bunu sadece zabta tedbirleri ile çözemiyorsunuz. O zaman başka tedbirler düşünmek lazım. Bu tedbirlerden birisi de caydırıcılık olsun diye hukuki yollar ve

satın almalarıdır. Gayrimenkul yollarla dışarıya giden eserler için mahkemeye başvuruyoruz. Böylece caydırıcılık sağlamaya çalışıyoruz."

Eser alımlarını eleştiren bilim adamlarını "tek taraflılıkla" suçlayan Zeybek, "Mesele sadece kazı meselesi değildir. Barakın biz kazalım, müzelerle verelim. Başka da hiç kimseye yardım etmeyin diye bakıyorsa bilim adamları, yanlış bakıyor demektir, tek taraflı bakıyor demektir" diyor.

"12. Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumu" sonunda yerli ve yabancı 92 bilim adamının imzalıdır bildiriye ise Zeybek şöyle yorumluyor:

"Taşınabilir tarihi varlıkların alım ve satımı Avrupa'da serbest, Türkiye'de de serbest olsun diye bir fikir var. O fikrin meydana getirebileceği bir tehlikeden bahsediyorlar."